

RIMSKI PUT OD MRKONJIĆGRADA PREMA BANJALUCI

Istraživanje tragova rimskih puteva od Mrkonjićgrada prema Banjaluci započeo sam u 1953 god.¹ Na putovanju kroz sjeverna područja mrkonjićgradskog sreza u septembru 1954 godine imao sam jasniji pogled na pravce kojima su mogli ići rimski putevi.

Ovdje će biti riječi o rezultatima istraživanja rimskog puta preko Trijebova (u sekciji: Tribovo) i Lokvara. Treba odmah napomenuti da to nije odlomak one magistrale koja od Salone preko Glamočkog Polja, Pecke, Podrašničkog Polja i Banjaluke izbija na Savu, već put koji izlazi na ovu magistralu. Docnije ćemo dati bliža objašnjenja o tome.

Prethodnih podataka o pravcu ovog rimskog puta nije bilo. Istina, Balif je naveo tragove kolo-tečina u Trijebovu, ali nije odredio smjer rimskog puta, već je samo izrazio pretpostavke za to.² Međutim, neka obavještenja od domaćih ljudi u Mrkonjićgradu i okolini mnogo su mi koristila i omogućila da odredim trasu ovog puta.³

Da pređemo na opis samog puta (v. skicu).

Iz Mrkonjićgrada idući na sjever penju se mnogi putevi na Grabež, gdje se nalaze sigurni ostaci rimskog puta. Njegova trasa ovuda ide zapadno od trase nove ceste koja se sada gradi za Banjaluku. Na Grabežu postoji lokalitet čergalište. Tu se nalazi poduži komad kaldrme koja se može pratiti u dužini od 100 m. Kaldrma je široka prosječno 3 m, ali nije potpuno očuvana, jer su ovdje stalno vršene popravke zbog bujica i kišnih nanosa koji razaraju kostur puta. Tako je 1948 g. na ovom mjestu vršena popravka. Usljed toga danas se na ovom mjestu ne mogu vidjeti nikakvi drugi tragovi karakteristični za rimske puteve. Okolno stanovništvo pozna ovaj lokalitet pod imenom kaldrma. Za bližu i precizniju lokaciju kaldrme navodim ovo: Čergalište je sna sjeveroistoč-

nom dijelu Grabeža ispod brda Vršeljak (u sekciji pogrešno: Vrštak), koje je istočno.

Put dalje produžuje na prostranu visoravan Dubravu obraslu u sitno rastinje. Na ovom dijelu vide se mjestimično ostaci kaldrme koja je zarasla u grmlje. Danas je to vrlo gust i bezvodan predio. Istina, na zapadnim okrajcima Dubrave ima zaseok Kučića, čiji je naziv karakterističan.

Skica puteva od Mrkonjićgrada prema Banjaluci.

¹ Tragom rimske ceste od Mliništa preko Podrašnice do Banjaluke, Glasnik Zem. muz., 1954, 312 i d.

² Rom. Strassen in B. u. d. H., Wien, 1893, 21.

³ Posebno su me u tom pomogli Nikola Ždrnija, pretsjednik SNO-a i Ilija Todić, sekretar SK SKJ, a vodič Simeun Vučanović iz Trijebova, dobar poznavalac svoga kraja, uspješno me je proveo svuda gdje postoje tragovi. Za ovakvu pomoć i pažnju moja zahvalnost je samo dio onoga na što sam obavezan.

(Na sekciji ovaj zaseok nije obilježen, ali Kućište stoji kao drugi naziv za Trijebovo.) Put je po predanju star i prestavlja najkraću liniju kroz Dubravu. I danas je u punoj upotrebi, ali samo za pješake i tovarnu stoku. Nastavljajući dalje kroz Dubravu, put prolazi pored Jovan bunara, Grabov bunara i Konjic bunara. Ovo su stari bunarevi koji sada vode imaju samo ujutro i poslije kiše. U blizini ovih bunareva nalaze se kosanice zv. Bjelice na kojima su vidljivi tragovi starog puta u zemljištu koje je očišćeno od kamena, ali sa djelimičnim ostatkom stare kaldrme. Kamene ploče su nabacane oko samog puta ili složene uz stabla. Ovaj dio puta je vezan ne samo sa pomenutim bunarevima već i sa drugim pravcem koji od Mrkonjićgrada ide preko sela Bare i Tomići. Značajno je da i na Bjelicama ima starih bunareva koji su ozidani masivnim pločama, ali su sad većinom bez vode.

Odatle se stiže na mjesto zvano Krljanovica, gdje se na livadi poznatoj pod imenom Gorička vide kolotečine u popločenom putu (Sl. 1). Pored ovog mjesta sa kolotečinama na nekoliko metara udaljenosti ponovo je vidljiv trag kolotečina. Za ovaj dio puta narod veže razne legende. Dalji nastavak ide na Vidoviće i Šikmane, zaseoke sela Trijebovo. Sa područja sela Trijebovo potiče srebrni nakit nađen 1899 g.⁴ Do Vidovića i Šikmana velik je uspon, ali je ovuda najkraća linija prema sjeveru. U pomenutim zaseocima nisam mogao ustanoviti posebne tragove rimskog puta, osim čvrste usjeka u kamenitom tlu.

Prema tome za ovaj dio puta kao rimski govore sljedeći tragovi:

1. Ostatak kaldrme na Čergalištu i naziv koji narod upotrebljava za taj dio starog puta.

2. Pravac puta pored bunareva i ostaci ozidanih bunareva na Dubravi koji su i danas u upotrebi.

3. Vidni tragovi kaldrme sačuvani na kosanicama Bjelice i kolotečine na mjestu Krljanovica.

4. Najkraći pravac i prirodni uslovi terena.

Slijedeći u sjevernom i sjeverozapadnom smjeru, put prolazi kroz brdovit i šumovit teren. Nekoliko lokaliteta i pouzdanih obavještenja omogućuju da se dalji tok rimskog puta provede onom trasom koju ćemo ovdje obilježiti.

Prije svega, s obzirom na teren najprirodnije je tražiti produženje rimskog puta na liniji koja ide preko Vrhova, Vodičke ravni (poznatije pod imenom: Vodice), Paleža, Gnjljica bunara na Trijebovski ponorac. Ovuda je najkraći pravac, a zna se takođe da je put koji i sada ide tom linijom vrlo star.

Iznad Šikmana, prešavši Vrhove, dolazi se do Vodičke ravni. Ova šumovita visoravan značajna je po tome što se na njoj nalazi mjesto zvano Močila, sa nekoliko bunareva koji danas služe za močenje konoplje u kišnici. Na 200 metara zapad-

no od Močila nalazi se uzvisina obrasla u gustu šumu. To je Mala gradina (ili Mali grad). Ova gradina je ovalnog oblika cca 100 m dužine prema 40 m širine. Njezinim obodom ide porušeni zid od nabacanog kamena čiji su donji slojevi čvrsto urali u zemlju, a gornji nepravilno razasuti. Nasip suhozida ima prosječnu visinu od 2 m i širinu donjeg sloja do 3 m. Unutarnji dio Gradine očišćen je od kamena i vrlo obrastao. Na Gradini nisam mogao utvrditi nikakvih drugih tragova života, ali vjerujem da bi jedno detaljnije pretraživanje otkrilo još preistorijskih ostataka. Za određivanje pravca rimskog puta značajno je ovo: Mala gradina je prema Močilima nezaštićena i bez strmine, dok je prema zapadu i jugu vrlo strma. S druge strane, istočno od Močila, uzdiže se gradina Greda (poznata i kao Grečica) koja je jako strma prema Močilima i dominira ovim prolazom. I Greda je arheološki neispitana, a obavještenja govore o tome da je na njoj bilo života i u doba Rimljana.

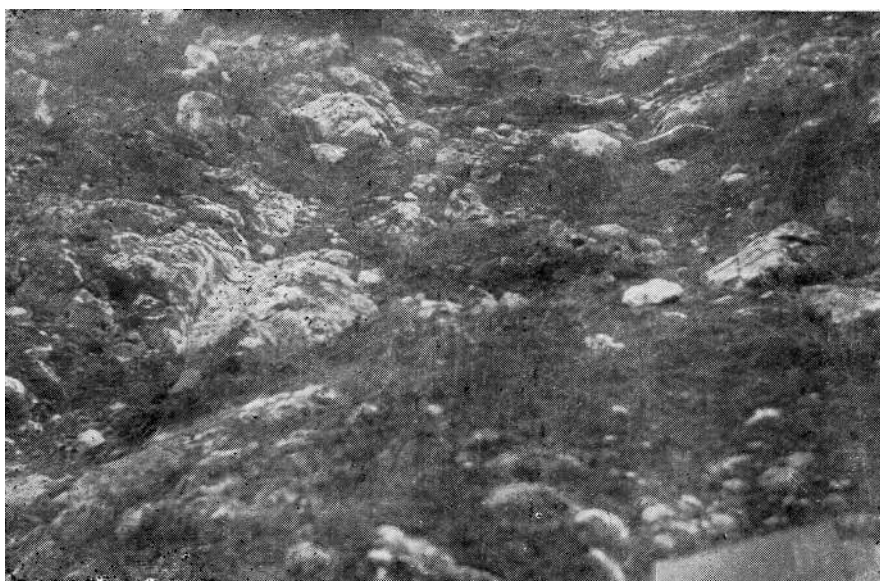
Razgovorom sa mještanima iz Šikmana doznao sam nekoliko interesantnih podataka. Ti podaci potvrđuju, kako smo već rekli, da je između ovih gradina odavnina prolazio put prema sjeveru. Na Gredi i oko nje nalazilo se prije 50-tak godina rimskog novca, u kome je bilo i primjera srebrenih novčića.⁵ Iz toga se može zaključiti da je Mala gradina imala u predrimsko doba značaj kao naselje koje je bilo zaštićeno sa zapada i juga, a otvoreno s istočne strane. I gradina Greda imala je prirodnu zaštićenost sa zapada i juga. Ilirski stanovnici ovih gradina pripadali su istom plemenu, a gradine ovako blizu jedna druge služile su se prolazom i vodom na mjestu koje je danas poznato pod imenom Močila. Pošto su Močila na sedlu i u znatnoj udolini, to je zbog terenske mogućnosti za sakupljanje vode ovo mjesto i u preistorisko doba bilo značajno za širi predio koji sigurno ni tada nije imao bolju situaciju u pogledu snabdijevanja vodom. Zasad bi se moglo samo pretpostavljati da je ovuda prolazio neki značajniji ilirski put.

Nalazi sa Grede i oko nje dokazuju da je ta Gradina bila važna za Rimljane i da su je zaposjeli kao tačku koja može da dominira nad putem. Njen položaj je bio pogodan i zato što se uzdizala iznad dijela puta koji ima velik uspon od Šikmana do Močila. Što se tiče Male gradine, ona za Rimljane nije mogla biti privlačna, jer nije pru-

⁵ Ilija Šikman, 70-godišnji seljak iz Šikmana, na koga i ostali mještani ukazuju ikao poznavao starina iz okoline, tvrdi da su na Gredi nalažene »rimske pare« koje je prije 50-tak godina prikupljao i otkupljivao proto Simeun Čulić iz Mrkonjićgrada. Stari Ilija veli da je u to vrijeme bio momak i da se sjeća pok. Ilije Milića iz Šikmana koji je tražio i nalazio te novce i prodavao ih proti. Zna se da je od prote Čulića prikupljene rimske novce dobivao i Alfred Makanec (prema saopštenju prof. H. Kreševljakovića). I unuka prote Čulića, Persa Čulić, koja sada živi u Sarajevu, dobro se sjeća da je njen djed skupljao i imao starih para, ali ne zna šta je s tim novcem bilo.

⁴ Pač, Wiss. Mitth. BH, XII, 1912, 151—151.

Rimske cestovne kolotečine
na Krljanovici kod Trije-
bova

žala zaštitu prema prolazu puta. Oko Močila je, i po udaljenosti od ravnice i po samom terenu, svakako bilo neko odmorište za putnike.

Dalji tok treba tražiti preko pašnjaka i šuma zv. Palež, odakle pored Gnjilica bunara između kota 1161 i 1164 put silazi u Trijebovski ponorac. Od Trijebovskog ponorca, prostrane doline sa kosanicama, put se zapadnom stranom šumovitog Skradaša blago spušta u Suvu (Zmijanjski) ponorac koji je također prostrana kosanica. Odavde je uspon na prolaz između Tisovače i Mačkovca i produžuje šumom planine Bataruša (a ne Rada-ruča — kako stoji u sekciji).

Za ovu trasu puta govori to što se, prema informacijama mještana iz Šikmana, i oko Skradaša nalazilo rimskog novca.⁶ Osim toga, ovuda je teren predodređen za komunikaciju: najkraći pravac i blagi nagib. Uz to su i mogućnosti za prikupljanje vode relativno najbolje baš na toj trasi. Svi ovi momenti odlučni su i za današnji put na ovom prostoru.

Od Bataruše danas ide kolski i pješački put istočnim obronkom planine Tiričevice i spušta se u selo Lokvare. Put nije, vrletan i dosta je širok. Konfiguracija terena i prirodni uslovi opredjeljuju da ovuda provedemo liniju rimskog puta.

Od Lokvara se može lijepo pratiti trasa čvrste i davnašnje komunikacije koja ide kroz sela Ilići, Paići i Stričići, pa se podnožjem Glavice spušta na cestu kod Kočića (u sekciji поближе: Kočića han). Odustao sam od prvobitnog traganja za rimskim putem prema Azariću, jer na sektoru Lokvari-Kočići postoji živo predanje o velikoj starosti puta prema Kočićima. Istina, na tom pravcu nisam naišao na tragove rimskog života. Ali to ne

mora da nas čudi kad se ima u vidu da je ovaj kraj za Rimljane bio značajan samo kao najkraći i najlakši pravac na glavnu rimsku cestu. Ovo tim prije, jer od pomenutih gradina iznad Šikmana do ishodišta puta na cestu nema ni ilirskih tragova.

Rimski put od Mrkonjićgrada preko Trijebova dalje na sjever nije bio put prve vrste. To je nastavak još neispitane ceste koja je dolazila iz pravca Šipova, pa preko Jezera i rudarskog distrikta Majdan-Sinjakovo nastavljala prema sjeverozapadu direktno kroz današnji Mrkonjićgrad ili prema sjeveru kroz Donje Polje,⁷ odakle se također preko Trijebova mogla vezati na trasu koju smo obilježili. U svakom slučaju jasno je da je ovaj rimski put, iako vicinalnog karaktera, bio višestruko važan. Prije svega, on je prolazio kroz rudarski reon koji je eksploatisan još prije Rimljana i u kome su Rimljani nastavili rudarsko-topioničarski rad.⁸ Dalje, veza sa navedenim cestovnim krakom Šipovo-Jezero omogućavala je sigurnije i brže odašiljanje rudarsko-metalurgiskih proizvoda u raznim pravcima. To znači da je rimski put od Mrkonjićgrada preko Trijebova na sjever sastavni dio jednog važnog odvojka velike rimske ceste koja od Salone vodi u unutrašnjost Bosne i koja tim odvojkom zahvata porječje Plive i prostor Sinjakovo-Mrkonjićgrad-Trijebovo.

U pogledu starosti rimskog puta iz pravca Mrkonjićgrad prema sjeveru, ne može se pružiti određeniji podatak. Miljokaza uz ovaj put nema. Vjerovatno ih nije ni bilo, jer su miljokazi rijetko postavljani uz sporedne puteve. Međutim, nema sumnje da je i cesta od Salone prema Savi jedna od one tri ceste koje je legatus Augusti pro prae-

⁶ Pomenuti Ilija Šikman zna da su na Skradašu seljaci iz Guštovare nalazili »rimske pare« i rado ih prodavali proti Čuliću.

⁷ Ballif, o. c, 21 i karta. Upor. E. Pašalić, GZM, 1954, 313.

⁸ E. Pašalić, GZM, 1954. 55—56.

tore L. Cornelius Dolabella gradio po nalogu Tiberija i da su one izgrađene u prvim godinama Tiberijeve vlade.⁹ S obzirom na to da je ovaj put sastavni dio odvojka rimske ceste od Salone u unutrašnjost može se pretpostaviti da ni njegova izgradnja nije bila mnogo docnije. Ovo tim prije kad se ima u vidu činjenica da su Rimljani odmah po dolasku u naše krajeve pristupili eksploataciji zatečenih rudnika i proširivanju rudarskih radova uopšte. A baš ovaj odvojak ceste zahvatao je značajan rudarski reon i povezivao ga sa cestama prema Jadranu i prema Savi.

Na kraju još nekoliko napomena. Putavanje tragom rimskih cesta u Bosni i Hercegovini i uopšte kod nas ne može uvijek donijeti rezultate adekvatne trudu koji se ulaže u njihovo ispitivanje. Današnji naš istraživač rimskih cesta pretežno je upućen na njihove vlastite tragove (kaldrme, kolotečine, usjeci, nasipi) i na ostatke antičkih naselja na terenu. Miljokazi su ili upropašteni, ili su već svi otkriveni. Pa ni oni nisu uvijek pouzdan dokaz, jer su razvučeni i pomjereni sa svog prvotnog stajališta. Ostaje, dakle, da tražimo nove rimske puteve ili provjeravamo dosad obilježene pravce skoro isključivo pomoću njihovih vlastitih tragova i topografskog ispitivanja kraja kroz koji prolaze. Rimski itinerari nisu uvijek precizni ni dovoljno jasni, tako da nam ne mogu svagda biti siguran pomagač.

⁹ CIL III, 3198—3201. — Upor. Ballif, o. c., 55—56.

U našim oblastima rijetki su slučajevi da lingvistička objašnjenja, pa i u tim rijetkim slučajevima dosta neizvjesno, pruže istraživaču rimskih cesta ili naselja neki podatak. U zemljama stare Galije situacija je nesravnjeno povoljnija. Putovanje uz stare rimske ceste u Francuskoj i Belgiji pruža istraživaču nebrojene podatke za topomiju. Sačuvani galo-rimski ili samo latinski jezički prototipi daju mogućnosti ne samo da se lako utvrdi trasa predrimske ili rimske ceste već služe i kao siguran putokaz za obilježavanje raznih vrsta aglomeracija. U današnjoj toponimiji na tim područjima rimskog carstva zadržali su se latinski termini koji označavaju: hram, utvrdnu, raskršće, svratište, rudarsku radinost, most, vodu, vrstu reljefa, poljoprivrednu radinost, gostionicu, staju, odmorište, prečac i dr. — templum, castrum, i castellum, quadruvium, bifurcus i angulus, ategia, ferraria, pons, aqua, altus, super i mons, villa, vicinus, colonia, campania i cultura, taberna, stabulum, hospitinum, compendium i dr.¹⁰ Ima sačuvanih i starih keltskih imena. Razumije se da na prostoru rimske Galije nije bilo teško ustanoviti trase rimskih cesta i cjelokupnu njihovu toponimiju.

¹⁰ A. Carnoy, *Toponymie des chaussées romaines en Belgique et dans les régions avoisinantes — Essai d'hodonymie* (L'Antiquité classique, Bruxelles, 22 année, tome XXII, 1953, 2er fasc, 297—321 i 23 année, tome XXIII, 1954, 1er fasc, 5—28). Upor. A. Grenier, *La théorie des voies romaines* (Manuel d'archéologie gallo-romaine II. — Les routes. — Paris, 1934, 235—317.).

RÉSUMÉ

LA VOIE ROMAINE ALLANT DE MRKONYITCH-GRAD VERS BANYA LOUKA

C'est un chemin vicinal maintenant intégré dans la voie détournée Chijpovo-Yézéro-Donyé Polyé (près de Mrkonyitchgrad). L'auteur déclare que cette déviation de la route qui va de Salona vers la Save est importante de ce fait qu'elle traverse une région minière et rejoint les grandes voies romaines.

Le dit chemin partait de Mrkonyitchgrad, traversait Crabej et Doubrava, puis Vidovitcha et Chikman, hameau de Tryébovo; il passait près de Malagradina et Gradina Greda, et plus loin par Palej, par Tryébovski ponorats; il longeait les forêts de Skradach et de Batarouch avant de descendre vers Lokvaré. De là, traversant les villages d'Iitichi, Payitch et Stritchitchi, il devait rejoindre la voie romaine près de Kotchitch.

Jusqu'à Tryébovo on peut suivre à même le sol les vestiges de la route romaine. Sur le Grabej la chaussée a été conservée à Tchergalichté, et dans la Doubrava, à Byélitsa et à Krlyanovtsa. Le chemin longe d'anciens puits bien connus dans la Doubrava. C'est le plus court chemin amenant à Tryébovo.

Dominant le hameau de Chiikman, se trouvent deux groupes de ruines. Dans celles de Greda on a trouvé des monnaies romaines. Ce sont là vraisemblablement les vestiges d'une forteresse [protégeant la route. Au-dessous se trouve Motchila, que le chemin traverse, et où l'on peut recueillir de l'eau, autrement très rare dans cette région. La

configuration du terrain oblige le chemin à passer près de Palej et près de Sikradach avant d'aller vers Lokvaré. D'après des renseignements recueillis parmi les habitants de Chikman on trouve fréquemment près de Skradach des pièces de monnaie romaines. C'était le prêtre orthodoxe de Mrkonyitchgrad Simeon Tehoulitch qui, il y a une cinquantaine d'années, recueillait et rachetait ces pièces. Entre Lokvaré et Kotchitch le chemin rejoignait vraisemblablement la voie romaine, en suivant le tracé approximatif du large chemin actuel, que l'on dit très ancien et qui emprunte un terrain aisé.

En ce qui concerne l'ancienneté de ce chemin, l'auteur estime qu'il n'est guère postérieur aux voies qui furent construites sous l'empereur Tibère dans le but de relier l'Adriatique à l'arrière-pays. Cesi d'autant plus que, dans nos provinces, les Romains reprirent immédiatement, en les élargissant, les exploitations minières, et que cette région est, elle aussi, une région minière.

Pour terminer, l'auteur rappelle les difficultés auxquelles se heurtent, chez nous, les recherches holographiques, car il n'existe pour ainsi dire pas d'autres données que les vestiges des voies et agglomérations antiques elles-mêmes. Les résultats de ces recherches dans les provinces de la Gaule antique sont beaucoup plus complets et nécessitent beaucoup moins d'efforts, car la toponymie des voies romaines a conservé de nombreux termes issus du latin.